

บทปริทัศน์หนังสือ

เมื่อคำถาม What Indeed Has Athens to Do With Jerusalem? ของ Tertullian ยังคง หลอกหลอน: ความต่อเนื่องหรือไม่ต่อเนื่อง ในระเบียบทางเทววิทยาของความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศของลาตินตะวันตก?

William Bain, *Political Theology of International Order*, (Oxford: Oxford University Press, 2020)

ธเนศ วงศ์ยานนาวา

เส้นทางของการหันเหไปสู่ (Turn) ในวงการสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีมากมาย เช่น การหันเหทางภาษา (linguistic turn) เป็นต้น การ 'หันเห' เป็นคำที่ดูดีกว่าการใช้คำว่า 'แพชชั่น' การ 'หันเห' ที่สำคัญอันหนึ่ง นับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ยี่สิบเป็นต้นมาก็คือการหันไปสู่ศาสนา (religious turn) สำหรับอาณาเขตของลาตินตะวันตก (Latin West) ก็คือการหันเหทางเทววิทยา (theological turn) การศึกษาทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหลักหนีกระแสการหันเหไปสู่ศาสนาไม่พ้น ผลงานของ William Bain ก็อยู่ในกระแสทางความคิดแบบนี้ ถึงแม้ว่าเมื่อกล่าวถึงศาสนาในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ชื่อของ Reinhold Niebuhr เป็นหนึ่งซึ่งผู้คนจะคิดถึง แต่เหล่าผู้นำทางความคิดของคริสต์ศาสนาในมิติทางการเมืองมีมากมาย นับตั้งแต่ St. Augustine Thomas Aquinas Dante Alighieri และ Pierre Dubois เป็นต้น

ในทศวรรษ 1990 ความคิดของ Carl Schmitt ผู้มีบทบาทสำคัญเรื่อง 'political theology' ถูกรื้อฟื้นขึ้นมา ทั้งนี้ Bain ได้อ้างถึงข้อความอันโด่งดังต่อไปนี้ โดยไม่ได้มีการอ้างอิงถึงผลงานของ Schmitt (p. 225)

แนวความคิดสำคัญๆ ทั้งหมดของทฤษฎีสสมัยใหม่ ว่าด้วยรัฐคือการทำให้แนวความคิดทางเทววิทยา กลายเป็นเรื่องทางโลก (secularized) ไม่ใช่เพียงแค่พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เท่านั้น-ที่แนวความคิดเหล่านี้โยกย้ายจากเทววิทยามาสู่ทฤษฎีว่าด้วยรัฐ ตัวอย่างเช่น พระผู้เป็นเจ้าที่มีอำนาจไร้ขีดจำกัด ได้กลายมาเป็นผู้สร้างกฎหมายที่มีอำนาจมหาศาล (omnipotent lawgiver) แต่ยักรวมไปถึงโครงสร้างที่เป็นระบบ...¹

¹ Carl Schmitt, *Political Theology Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, translated by George Schwab, Foreword by Tracy B. Strong, (Chicago: University of Chicago Press, 2005), p. 36.

ในฐานะที่เป็นนักกฎหมายสำคัญในมิติต่าง ๆ ของนาซี Schmitt ถูกไต่สวนที่ศาลนูเรมเบิร์ก (Nuremberg) หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงแม้ว่าจะโดนลงโทษ แต่อาชัยพการซ่อนหนังสือไม่ถูกระงับ ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่น่าทึ่งนอกเหนือจากเรื่องนาซีก็คือเรื่องความขัดแย้งระหว่างโปรเตสแตนต์และคาทอลิก ด้วยความเป็นคาทอลิกของ Schmitt ย่อมทำให้ฝ่ายโปรเตสแตนต์หวาดวิตกต่อการแอบบ่อนทำลายอำนาจของอาณาจักรไรช์ (Reich) และโปรเตสแตนต์

การต่อสู้ภายในของคริสต์ศาสนาเองไม่ได้เกิดขึ้นเพราะการปฏิรูปศาสนา (Reformation) หรือ Martin Luther เท่านั้น ปัญหาของพวกที่ ‘คิดเอง’ หรือ ‘heretic’ นอกคริสตจักรทั้งหลายเกิดมาตลอดประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนา เส้นทางการคิดของการเป็นเรื่องทางโลก (secular) นั้นเกิดขึ้นจากการตีความที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นพวกนอกรีต (heretic) ตามกรอบความคิดแบบ ‘radical orthodoxy’ ทางเทววิทยาของ John Milbank กับผลงาน *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason* (1990)² พวกนอกรีตที่สำคัญ ๆ ตามเส้นทางการคิดแบบ Milbank ที่ปรากฏอยู่ในงานของ Bain ได้แก่

1. Nominalism อันเป็นความคิดที่เปิดทางให้กับคุณลักษณะเฉพาะของสรรพสิ่ง ความเป็นสากลตามความคิดแบบ Plato ดำรงอยู่ สรรพสิ่งดำรงอยู่แบบพระผู้เป็นเจ้า ‘I am who I am’ สรรพสิ่งต่าง ๆ มีสถานะแบบเฉพาะที่เปิดทางให้กับความคิดแบบ ‘individualism’ เป็นต้น

2. ความคิด ‘voluntarism’ ที่เห็นว่าสถานะของพระผู้เป็นเจ้านั้นทำได้ทุกสิ่งทุกอย่างตามเจตจำนง (will) ของพระองค์ เส้นทางการเจตจำนงที่อยู่เหนือโครงสร้างและข้อจำกัดต่าง ๆ จนถึงให้ประโยค “While there is a will, there is a way” เป็นความคิดสำคัญที่ในปัจจุบันจะได้ยินประโยค “Sky is not a limit”

ถึงแม้ว่ากรอบความคิดเรื่องเทววิทยาจะเลือนหายไปจากความคิดของนักปรัชญาสังคมแอดแลนติกเหนือ นักสังคมศาสตร์ มาเป็นศตวรรษ แต่สำหรับนักประวัติศาสตร์ยุคกลางยุโรปแล้วเทววิทยาคืออะไรที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลงานคลาสสิก *The King's Two Bodies A Study in Mediaeval Political Theology* (1957)

² John Milbank, *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason*, 2nd Edition, (Oxford: Blackwell Publishing, 2006).

ของนักประวัติศาสตร์เยอรมัน Ernst Kantorowicz ผู้ลี้ภัยมาหากินในอเมริกา
ชี้ให้เห็นถึงพลังของศาสนา

คำว่าเทววิทยาทางการเมืองนั้นดูจะเป็นคำที่ขัดแย้งกันในตัวเองโดยเฉพาะอย่างภายใต้สภาวะสมัยใหม่แบบยุโรป (European modernity) ส่วนความคิดเรื่องกษัตริย์ย่อมไม่ใช่ความคิดทางการเมืองที่สำคัญมากมายสำหรับสภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปที่ดำเนินไปด้วยพลังของระบอบเสรีประชาธิปไตย ทั้งๆ ที่กรอบความคิดเรื่องกษัตริย์ยุโรปมีพัฒนาการมานับเป็นพันปี ไม่ว่าจะเป็นความคิดกษัตริย์จะศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ศักดิ์สิทธิ์ก็ตาม คริสต์ศาสนากับความคิดเรื่องกษัตริย์ยากที่จะแยกออกจากกัน โดยความคิดกษัตริย์ของพวกนอกศาสนาถูกทำให้กลายเป็นความเป็นกษัตริย์แบบคริสต์ศาสนา³

ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ยี่สิบกรอบความคิดเทววิทยาทางการเมืองคืนชีพด้วยการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง-ศาสนานับตั้งแต่การปฏิวัติอิหร่าน (Iranian revolution) เป็นต้นมา วารสารวิชาการ *Political Theology* ถือกำเนิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ยี่สิบ กรอบความคิด ‘secularization’ อันเป็นผลิตภัณฑ์ทางความคิดจากยุโรปที่ได้รับความนิยมอย่างมากในศตวรรษที่ยี่สิบนั้นถูกตั้งคำถามมากมาย กรอบความคิดของสังคมศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปต้องการลดบทบาทของศาสนา ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและรัฐจึงไม่ได้มีองค์ประกอบของศาสนา การไม่มีศาสนายังบ่งบอกถึงความก้าวหน้า (progressive) (p. 190) เพียงแต่ในเหล่าประเทศที่ไม่ใช่ยุโรปตะวันตกและประเทศคอมมิวนิสต์ในเอเชียศาสนายังคงมีบทบาทสำคัญ เช่น แอฟริกา เป็นต้น ปริมาณการนับถือศาสนาของเอกเทวนิยมไม่ว่าจะเป็นอิสลามและคริสต์ศาสนามีปริมาณสูงขึ้นนอกสังคมแอตแลนติกเหนือ กรอบความคิด ‘secularization’ จึงมีลักษณะแบบยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric)

กรอบความคิดแบบ ‘deseccularization’ ปรากฏชัดในปลายศตวรรษที่ยี่สิบกับผลงาน *The Deseccularization of the World: Resurgent Religion and World Politics* (1999) ของนักสังคมวิทยา Peter L. Berger ในขณะที่ *Formations*

³ Francis Oakley, *The Watershed of Modern Politics: Law, Virtue, Kingship and Consent*, (New Haven: Yale University Press, 2015).

of the Secular: Christianity, Islam, Modernity (2003) โดย Talal Asad เห็นว่า กรอบความคิด Secular นั้นเติบโตภายใต้บริบทของการขยายตัวของระบบอาณานิคมคริสต์ผิวขาว ในปี ค.ศ. 2008 Jurgen Habermas ยอมรับไว้ใน “A ‘Post-Secular’ Society” (2008) ว่ากระบวนการ ‘secularization’ ที่ดำเนินไปพร้อมกับความคิด ‘Modernization’ นั้นเป็น ‘Sonderweg’ ของสภาวะสมัยใหม่ของยุโรปตะวันตกเอง ‘การเบี่ยงเบน’--Sonderweg นี้กลับถูกใช้เป็นมาตรฐานทั่วโลกด้วยพลังของอาณานิคม

กรอบความคิดของ ‘modernization’ ที่ให้ความสำคัญกับ ‘secularization’ ที่ตอกย้ำความถดถอยและลดบทบาทของศาสนานั้นเป็นความคิดที่ฝังรากลึกอยู่ในนักทฤษฎีสังคมการเมืองของสภาวะสมัยใหม่ของยุโรป รากฐานที่เชื่อมโยงกับกรอบความคิดเสรีนิยมที่ย้ำถึงการแยกศาสนาออกจากการเมือง โดยให้ศาสนาเป็นกิจกรรมส่วนบุคคลมากกว่าสาธารณะ เพียงแต่ฐานคิดของคริสต์ศาสนา เศรษฐกิจและการเมืองแยกออกจากกันนั้นเป็นอะไรที่สืบสวย้อนกลับไปสู่ยุโรปตะวันตกในสมัยกลาง เช่น ‘dominium’ ที่ขยายจากอาณาเขตครอบครัวที่ผู้ชายเป็นใหญ่ไปยังอาณาเขตระดับ “เมือง”

สภาวะสมัยใหม่ของยุโรปตะวันตกดำเนินไปพร้อมกับอำนาจวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การขยายตัวของรัฐและการให้สวัสดิการของรัฐ เช่น สาธารณสุข การศึกษา เป็นต้น การแบ่งงานกันทำและองค์กรขนาดใหญ่ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้ศาสนามีบทบาทลดลงในยุโรปตะวันตก เช่น การอ่านออกเขียนได้ถูกโรงเรียนแย่งไปทำ เป็นต้น ในขณะที่ดินแดนอื่นๆ การสถาปนารัฐประชาชาติแบบยุโรปตะวันตกยังไปไม่ถึง การศึกษาภาคบังคับยังไม่มีบทบาท ศาสนายังมีบทบาทสำคัญ

สังคมแอตแลนติกเหนือเห็นพลังของศาสนาในเหตุการณ์ 9/11 ในปี ค.ศ. 2001 พลังของศาสนาปรากฏชัดในนักคิดคนสำคัญของเส้นทาง Enlightenment แบบ Jurgen Habermas กรอบความคิดของศาสนาที่มีบทบาทต่อปรัชญาและ ‘secularization’ นั้นปรากฏในงาน *Postmetaphysical Thinking II* (2017) โดยยอมรับถึงความล้มเหลวของอำนาจปรัชญาในการบ่อนทำลายศาสนา Habermas เห็นว่า “ปรัชญา แม้กระทั่งในแบบหลังอภิปรัชญา (postmetaphysical form)

จะไม่สามารถเข้าไปแทนที่หรือกดบังคับ (repress) ศาสนาและเทววิทยา...⁴
การไปร่วมงานกับพระสันตะปาปา Benedict XVI ของ Habermas จึงไม่ใช่เรื่อง
แปลกอะไร

สภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปตะวันตกที่ยังอยู่ในโลกของอภิปรายนั้น
ไม่สามารถแยกขาดจากเทววิทยา ผลงาน *The Theological Origins of Modernity*
โดย Michael Allen Gillespie ให้ความสำคัญกับระยะเวลาประวัติศาสตร์ความคิด
ที่ยาวไกลของสภาวะสมัยใหม่ยุโรป

ทุก ๆ คนและทุก ๆ อย่างมีจุดเริ่มต้นและถูกสร้าง
ให้มีรูปร่างแนวทางอย่างเด่นชัด (decisive way)
โดยจุดเริ่มต้นนั้น เมื่อเริ่มต้นจะเข้าใจธรรมชาติของ
โลกสมัยใหม่ก็เป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องตรวจสอบ
ช่วงเวลาแรก ๆ ‘ก่อนมีจิตสำนึก’ ของพัฒนาการใน
ระยะเวลาสามร้อยปีก่อนการล่มสลายของโลกยุคกลาง
และการเริ่มต้นของสภาวะสมัยใหม่

จุดเริ่มต้นของโลกยุคกลางสามารถที่จะสืบสาวกลับ
ไปสู่การสังเคราะห์กันระหว่างคริสต์ศาสนาและปรัชญา
ของพวกนอกศาสนา (pagan philosophy) ในโลก
เฮเลนตอนปลายยุคโบราณ (late antiquity)⁵

Bain กล่าวว่า “การประกาศพระเจ้าตายแล้วไม่ได้ทำให้มรดกทาง
เทววิทยาพังทลายไปด้วย” (p. 221) มรดกชิ้นสำคัญของสังคมแอตแลนติกเหนือ
คือคริสต์ศาสนา มรดกที่ยังเป็นทรัพยากรที่สำคัญของโลกตะวันตก⁶ Bain ยังอ้าง

⁴ Jurgen Habermas, *Postmetaphysical Thinking II*, translated by Ciaran Cronin,
(Cambridge: Polity Press, 2017), p. 51.

⁵ Michael Allen Gillespie, *The Theological Origins of Modernity*, (Chicago: University of
Chicago Press, 2008), p. 19.

⁶ Francois Jullien, *Resources of Christianity*, translated by Pedro Rodriguez,
(Cambridge: Polity Press, 2021).

ถึงนักคิดอนุรักษนิยมอังกฤษ Michael Oakeshott ผู้เห็นว่า “ความคิดทางการเมืองยุโรปสมัยใหม่จะ ‘ค่อนข้างเข้าใจไม่ได้’ เลยถ้าไม่กล่าวถึงมรดกยุคกลาง” (p. 77) มรดกที่มิได้มีเพียงแค่คริสต์ศาสนา แต่ยังมีเอกเทวนิยมแบบอื่น ๆ ด้วย

ความคิดสำคัญของ Bain ก็คือ “ระบบรัฐสมัยใหม่สะท้อนวิถีของความคิดแบบยุคกลาง: ยุคกลางแบบใหม่ (modern Middle Ages)” (p. 184) เมื่อกล่าวถึงยุคกลางบทบาทของคริสต์ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ “สมาคมแห่งรัฐ (society of states) พัฒนารูปร่างมาจากประสบการณ์ของคริสต์ศาสนาเป็นเรื่องที่พูดกัน แต่ต่อมารากของศาสนากลับถูกตัดทิ้ง...” (p. 185) เพราะฉะนั้น “ไม่ต้องสงสัยเลยธรรมชาติของสมาคมระหว่างประเทศ (constitution of international society) สะท้อนความเข้าใจโลกแบบคริสต์ที่ชัดเจนมาก” (p. 190) โดยปฏิบัติการด้วยชุดความคิดของ ‘Nominalist’ ผ่านคำแบบ “เสรีภาพ สิทธิ ความยินยอม” ไปจนถึง “สภาวะตามธรรมชาติ” (p. 191). ทั้งหมดวางรากฐานไว้กับการเมืองสมัยใหม่ที่วางอยู่บนฐานของ “อนุกรมสายสัมพันธ์ของเจตจำนงของคนแต่ละคน” (concatenation of individual wills) (p. 194)

คริสต์ศาสนากับความคิดของพวกนอกศาสนาแบบกรีกโบราณผสมกันได้อย่างไร? ในยุคกลางยุโรปก่อนหน้าจะเกิดความแตกแยกทางความคิดและอำนาจของคริสต์ศาสนาก่อนจะกลายเป็นละตินตะวันตกและออร์ทอดอกซ์ตะวันออก (Eastern Orthodox) หรือ ‘Great Schism’ ความคิดกรีกยังเป็นความคิดที่อยู่ในมือของอิสลาม พวกนอกศาสนาและพวกอิสลามที่เป็นภัยต่อคริสต์ศาสนาทำให้สถานะของปรัชญาเป็นอะไรที่ไม่น่าไว้วางใจ

ถึงแม้ว่าเหล่าพระภิกษุต่าง ๆ ของคริสต์ศาสนาที่ปรากฏชื่อให้คนรุ่นหลังรู้จักจะถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวว่าเป็นพวกที่ยอมรับความคิดกรีก-โรมันโบราณ แต่การยกคนเหล่านี้ เช่น St. Anselm Peter Abelard และ Adelard of Bath เป็นต้น ก็เพราะคนเหล่านี้ยอมรับความคิดที่วางรากฐานไว้กับสภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปตะวันตก ดังนั้นสิ่งที่อนุชนรุ่นหลังได้รับรู้ก็คือเหล่าพวกสนับสนุนความคิดกรีก-โรมันโบราณ แต่ Aristotelianism ถูกโจมตีและประณามในทศวรรษ 1270 โดย Etienne Tempier ผู้มีตำแหน่งเป็น Bishop of Paris และ Robert Kilwardby ผู้มีตำแหน่งเป็น Archbishop of Canterbury

การยกให้ความเข้าใจโลกแบบกรีก-โรมันเป็นเรื่องสำคัญย่อมเป็น การท้าทายพระผู้เป็นเจ้าของเอกเทวนิยมผู้จะต้องมีอำนาจสูงสุด เมื่อมี อำนาจสูงสุดก็ทำให้พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้มีเสรีภาพ ความคิดเรื่องพระผู้เป็นเจ้า ในฐานะผู้มีอำนาจสูงสุดปรากฏในความคิดของ Duns Scotus และ William of Ockham ผู้เป็นพระนิกายฟรานซิสกัน (Franciscan) ชาวอังกฤษ Ockham ตั้งคำถามเกี่ยวกับอำนาจของพระสันตะปาปานั้นก็เหมือนกับชาวคริสต์อีกเป็น จำนวนมากผู้เชื่อมั่นในศรัทธา ด้วยแรงศรัทธาทำให้เห็นถึงพลังอำนาจที่สุดของ พระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นพระผู้เป็นเจ้าจะทำอะไรก็ได้ตามเจตจำนงของพระองค์ ศรัทธาเป็นคุณธรรม (virtue) เชกเช่นเดียวกับคุณธรรมแบบอื่น ๆ ของเหล่าพวก นอกศาสนา สถานะของเทววิทยามีสถานะเป็นระเบียบทางความรู้หรือไม่? เทววิทยาไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าศรัทธา ความต่อเนื่องของคริสต์ศาสนาจาก ความคิดของพวกนอกศาสนาหรือกรีกโบราณนั้นไม่มี

ความคิดของ Ockham ให้ความสำคัญกับความสมัครใจที่แสดงถึง คุณสมบัติของพระผู้เป็นเจ้า (voluntarism) Bain เรียกความคิดเหล่านี้ว่า ‘nominalist’ theology ความคิดแบบนี้บอกถึงเจตนานองขององค์พระเจ้า (divine will) เจตจำนง ที่ไม่สามารถเอา ‘Rationality’ มาควบคุมหรือทำความเข้าใจได้ ถึงแม้ว่าสรรพสิ่ง ต่าง ๆ ในโลกจะอยู่ในระเบียบที่ Rational ก็ตาม (p. 6) กรอบความคิดแบบ ‘nominalist’ ของ Ockham ถือว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกดำรงอยู่อย่างเอกเทศ มี ลักษณะของ “singularity” โดย Bain เห็นว่าความคิดของ Ockham แสดงออก มาในความคิดของ Martin Luther ผู้ให้ความสำคัญกับเจตจำนง (will) ของ พระผู้เป็นเจ้ามากกว่า ‘Reason’ (p. 82) ไปจนถึงความคิดของ Thomas Hobbes ในเรื่อง “asocial individualism” (p. 139) โลกทัศน์ของ Hobbes ที่มาจากความคิด ‘nominalism’ ดำเนินไปด้วย “ontological individualism” “legal voluntarism” “scientific empiricism” (p. 145). จากปัจเจกชนไปสู่รัฐก็ล้วนแล้วแต่อยู่ในสภาวะ ตามธรรมชาติ ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐก็หมายถึงการอยู่ในสภาวะอนาธิปไตย (anarchy) (p. 146)

สภาวะที่ไร้ซึ่งความเป็นสังคมของมนุษย์หรือการอยู่ในสภาวะตาม ธรรมชาติจะหลุดพ้นจากความชั่วร้ายเหล่านี้ได้ด้วยการ “เลียนแบบกิจกรรม

สร้างสรรค์ของพระผู้เป็นเจ้าที่ให้อภิสิทธิ์กับเจตจำนงก่อน reason และ efficient cause ก่อน final cause” (p. 140) มนุษย์สามารถสร้างชีวิตอันมั่งคั่งร่วมกัน (commonwealth) ที่อยู่ในฐานะของ ‘Mortal God’ ได้ด้วย “การกระทำทางคำพูด” (speech act) ที่แสดงออกผ่านข้อตกลงกันทางสังคม (civil covenant) ไม่ได้แตกต่างไปจากที่พระผู้เป็นเจ้าสร้างโลกด้วย ‘logos’ และมี ‘covenant’ หรือพันธสัญญา ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า (p. 141)

ดังที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วว่า Ockham เน้นความบริสุทธิ์ของ คริสต์ศาสนาที่แยกขาดออกจากความคิดของพวกกรีก-โรมันที่ถือกันว่าเป็นพวกนอก ศาสนา ในขณะที่ Thomas Aquinas ยอมรับว่าความคิดของคริสต์ศาสนาต่อเนื่อง มาจากความคิดของพวกคลาสสิกที่นอกศาสนา โดยทั้งสองฝ่ายต่างทำให้เกิด คริสต์ศาสนาเกิดความสมบูรณ์ ความคิดกรีกโบราณมีความจำเป็นสำหรับ คริสต์ศาสนาหรือไม่เป็นปัญหาสำคัญ คำถามอันโด่งดังของ Tertullian ว่า ‘What indeed has Athens to do with Jerusalem?’ ยังคงหลอกหลอน ประวัติศาสตร์และความคิดของสังคมแอตแลนติกเหนืออยู่เสมอ

II

William Bain ยกคำถามคลาสสิก “จริง ๆ แล้วเอเธนส์จะมีอะไรที่ เกี่ยวข้องกับเยรูซาเล็ม?” ของ Tertullian ขึ้นเป็นประโยคต้น ๆ ของบทที่ 2 Rival Conceptions of Order Immanent and Imposed (p. 27) แต่ไม่ได้อธิบายถึง คำถามและคำตอบของ Tertullian ว่ามีความหมายอย่างไร ทั้งนี้ Bain ให้ความสำคัญกับเรื่องราวของความคิดยุคกลางมากกว่าปัญหาของคริสต์ศาสนาที่ใช้ ความคิดของทั้งยิวและกรีก-โรมันมาตั้งคริสต์ศาสนาเริ่มต้น โดยยังไม่ได้กล่าวถึง ปัญหาของความคิดกรีก-โรมันกับหลักคริสต์ศาสนาและพระคัมภีร์ที่ต้องแข่งขัน กัน เพราะคริสต์จักรรับเอาความคิดของคริสต์ศาสนาและกรีก-โรมันเข้ามาเป็น ส่วนหนึ่งของกลไกของศาสนจักร เช่น มหาวิทยาลัย (p. 154) เมื่อไม่ได้กล่าวถึง การต่อสู้กันระหว่างพลังของอาณาจักรและศาสนจักรก็ทำให้ภาพการต่อสู้กันทาง ความคิดและปฏิบัติการทางการเมืองของทั้งสองฝ่ายหายไป

ปัญหาเกิดขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สามในความคิดของ Tertullian จนกลายเป็นคำถามสำคัญและโด่งดัง Tertullian ตั้งคำถามไว้ใน *Prescriptions against Heretics* บทที่ 7 ว่า

จริง ๆ แล้วเอเธนส์จะมีอะไรที่เกี่ยวข้องกับ
เยรูซาเล็ม? อะไรที่สอดคล้องกันระหว่าง Academy
และศาสนจักร (Church)? ระหว่างพวกนอกรีตและ
พวกคริสต์? คำสั่งสอนของเรามาจาก “the porch of
Solomon” ผู้ที่ได้รับคำสั่งสอนว่า “พระองค์คืออะไรที่ต้อง
แสวงหาในรูปของความเรียบง่ายของหัวใจ” ถอยห่าง
ไปจากความพยายามที่กลับจะทำให้คริสต์แปดเปื้อน
(mottled Christianity) ด้วยความคิดสโตอิก (Stoic)
พลาโต (Platonic) และการสร้างเรื่องแบบไดอะเล็กติก
(dialectic composition) เราไม่ต้องมาโต้แย้งกัน
อีกแล้วหลังจากมีพระเยซูคริสต์ ไม่ต้อง ไต่สวนกันอีก
หลังจากมีพระวรสาร ด้วยศรัทธาของเราที่ไม่ได้
ต้องการความเชื่ออะไรอื่น ๆ อีกแล้ว นี่คือการศรัทธา
หลักของพวกเราที่ไม่ต้องการความเชื่ออะไรอื่น ๆ อีก⁷

สำหรับในสภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปตะวันตก “จริง ๆ แล้วเอเธนส์จะมี
อะไรที่เกี่ยวข้องกับเยรูซาเล็ม?” หรือไม่นั้นคำตอบก็คือ ‘เยรูซาเล็ม’ หรือ
‘faith’ มีความเป็นเอกเทศ สำหรับคริสต์ศาสนา ‘ศรัทธา’ เพียงพอและอยู่ได้
ด้วยตัวเอง ‘เอเธนส์’ ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับ ‘เอเธนส์’ และ ‘เยรูซาเล็ม’ แยกขาด
ออกจากกัน

สภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปที่มี ‘เอเธนส์’ ที่เป็นอุปลักษณ์แทน ‘rationality’
นั้นการเมืองแยกออกจากศาสนา ปรัชญาแยกออกจากเทววิทยา ปรัชญา
การเมืองไม่มีเทววิทยาทางการเมือง ทั้งนี้ศาสนาคือความมกมายจนทำให้

⁷ Tertullian, *Prescriptions against Heretics* Chapter 7: §1927-1929.

Socrates ต้องตายนั้นเป็นภาพสามัญที่ได้รับการผลิตซ้ำอยู่ภายใต้พลังของการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับกรีก-โรมัน พร้อม ๆ กันนั้นทุก ๆ ฝ่ายต่างต้องรักษาความบริสุทธิ์ในพื้นที่ของตัวเองไว้ ศาสนาไม่สามารถนำมาใช้ในการให้ความสมเหตุสมผลทางการเมือง อำนาจของผู้ปกครองไม่ได้มาจากองค์พระอีกต่อไป การจะกล่าวว่ “พระผู้เป็นเจ้าคือผู้ที่ปกครอง” (Psalm 93) ไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไป

สำหรับ Tertullian คริสต์ศาสนาจำเป็นต้องรักษาความบริสุทธิ์ (purity) ด้วยการไม่ยอมให้ความคิด ความเชื่อแบบอื่น ๆ มาผสม กรอบความคิดแบบอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรีกโบราณมีส่วนช่วยในการทำ ความเข้าใจ คริสต์ศาสนาหรือไม่? คริสต์ศาสนาช่วยทำความเข้าใจปรัชญาตะวันตกหรือไม่? หรือทั้งสองต่างฝ่ายต่างไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกันในระยะเวลาทางประวัติศาสตร์สองพันปี? ทั้งปรัชญาและเทววิทยาต่างฝ่ายต่างมีพื้นที่เป็นของตัวเอง ห้ามไม่ให้ อีกฝ่ายหนึ่งเข้ามาใกล้กราย ความต้องการของ Tertullian ไม่ได้แตกต่างไปจากคุณลักษณะของสภาวะสมัยใหม่ยุโรปที่ต้องการตัดขาดจากอดีตและจารีต (tradition) ด้วยพลังจากการปฏิวัติ (Revolution) จำแนกพื้นที่ต่าง ๆ ออกจากกัน เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม ศาสนา เป็นต้น

แต่คริสต์ศาสนาจะบริสุทธิ์ได้อย่างไรถ้ายังมีความคิดแบบศาสนายิวอยู่ด้วย? คริสต์ศาสนาจะบริสุทธิ์ได้อย่างไรถ้ายังแปดเปื้อนด้วยความคิดกรีกโบราณอันเป็น ความคิดของพวกนอกศาสนาอยู่? ระหว่างคริสต์ศาสนาและศาสนายิวอันไหน เป็นศาสนาที่ยึดมั่นหลักการของเอกเทวนิยม (monotheism) กว่ากัน? ถ้าจะกล่าว อีกนัยหนึ่งคริสต์ศาสนาและศาสนายิวอันไหนบริสุทธิ์กว่ากัน? แต่จะบริสุทธิ์ได้ อย่างไรตราบใดก็ตามที่ยังต้องใช้ผลงานของศาสนายิวอยู่ เช่น พระคัมภีร์ พันธสัญญาเก่า (Old Testaments) เป็นต้น?

สำหรับคริสต์ศาสนากฎในการใช้ชีวิตของยิวไม่ได้มีความสำคัญต่อการรอด (salvation) คริสต์ศาสนาไม่ต้องการ ‘Halakhah’ (วิถีทางในภาษาฮีบรู) ที่เป็นกฎต่าง ๆ และบทบัญญัติต่าง ๆ ที่ควบคุมวิถีชีวิตประจำวันของชาวยิว เช่น กฎข้อบังคับ ทางอาหารหรือ Kashrut เป็นต้น โดยใช้แนวทางของการบอกต่อหรือมุขปาฐะ มากกว่าที่จะเป็นตัวหนังสือ รากฐานทางความคิดของยิว เช่น Kabbalah เป็นต้น

ใช้วิธีบอกต่อเช่นกัน จนกระทั่งศตวรรษที่สิบสองแล้วถึงจะกลายเป็นลายลักษณ์อักษร⁸ กฎจะช่วยนำพามนุษย์ไปสู่โลกทางศาสนาที่ควบคุมจิตวิญญาณ

ความคิดเรื่องการบูชาสำคัญกว่าจารีตการเขียนยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น เพียงแต่แนวทางการเขียนถูกสถาปนาในราวศตวรรษที่สองที่รู้จักกันในนาม *Mishnah* โดยเกี่ยวข้องกับกฎของยิว ตั้งแต่กฎทางการเกษตร กฎ *Sabbath* และเทศกาลต่างๆ กฎการกินอาหาร ไล่ไปจนถึงระเบียบต่างๆ ส่วนแนวความคิดของเหล่าราไบ (rabbi) ในศตวรรษต้นๆ ก่อนหน้า *Mishnah* นั้นเรียกว่า *tannaim* ซึ่งรวมไปถึงคำสั่งสอนที่นอกเหนือไปจาก *Mishnah* สำหรับกฎที่ใช้กำกับชีวิตประจำวันของยิวเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำพามนุษย์ไปสู่โลกแห่งศาสนา กฎและศาสนาแยกจากกันไม่ได้

คริสต์ศาสนาต้องการความบริสุทธิ์ แม้ว่ามนุษย์จะไม่ได้มีความบริสุทธิ์ก็ตาม ระเบียบที่สร้างโดยมนุษย์จึงไม่มีวันสมบูรณ์แบบระเบียบหรือธรรมชาติที่สร้างโดยพระผู้เป็นเจ้า สถานะของมนุษย์เองในคริสต์ศาสนาไม่ได้มีความสมบูรณ์หลังจากถูกขับออกจากสวนสวรรค์คือเอดิน (Garden of Eden) สถานะของการตกต่ำของมนุษย์ (the Fall) เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เกิดขึ้นจากการกระทำของปีศาจ การทำลายปีศาจจึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้ใครๆ ก็พร้อมเสมอที่จะกลายเป็นปีศาจ จนทำให้เกิดความวุ่นวายในโลกได้เสมอ จากปีศาจในพระคัมภีร์เปลี่ยนแปลงมาเป็นปีศาจในโลกเชิงประจักษ์ ในประวัติศาสตร์ยุโรปตะวันตกตามความเข้าใจแบบโปรเตสแตนต์ปีศาจที่ทำให้โลกวุ่นวายก็คือยิวและคาทอลิก ปีศาจในโลกแห่งความเป็นจริงพบได้ในรูปแบบขององค์กรที่ดำเนินกิจการลับๆ เช่น Mason Templars Carbonari เป็นต้น ภาพปีศาจร้ายในการเมืองระหว่างรัฐคือพื้นฐานของระเบียบโลกแบบคริสต์

ความคิดของคริสต์ศาสนาในยุคต้นๆ ก็ยังต้องการความรู้แบบอื่นๆ เพื่อให้เกิดความกระจ่าง เนื่องด้วยความไม่สมบูรณ์ของมนุษย์ ความพยายามในการทำให้คริสต์ศาสนาสอดคล้องกับความคิดของพวกนอกกริต เช่น กรีกโบราณ เป็นต้น แสดงถึงความต้องการที่กลืนกลายศาสนาอื่นๆ ให้เข้ามาเป็น

⁸ Aland Kadish and Michael A. Shmidman with Simcha Fishbane, *The Jewish Intellectual Tradition A History of Learning and Achievement*, (Brookline, MA: Academic Studies Press, 2020), p. 60.

ส่วนหนึ่งของคริสต์ศาสนา เพียงแต่สถานะของพระผู้เป็นเจ้าของเอกเทวนิยมยังจะต้องอยู่สูงสุด ไม่มีเทพเจ้าองค์อื่น ๆ เป็นพระผู้เป็นเจ้าหรือมาเทียบเสมอกับพระผู้เป็นเจ้าได้ การลดสถานะของศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ ในดินแดนต่าง ๆ ให้อยู่ในสถานะรองคือกลไกสำคัญในการทำให้ผู้คนในศาสนาอื่น ๆ เปลี่ยนมาเข้ารีต

Clement of Alexandria ถึงแม้ว่าจะไม่ยอมรับความคิด เช่น Epicurean อันเป็นความคิดที่ถือได้ว่าเป็นหัวหอกสำคัญของการไม่ยอมรับพระผู้เป็นเจ้า (the leader of atheism)⁹ แต่ Clement of Alexandria ไม่ได้ต่อต้านความรู้แบบ ‘philosophy’ เพราะไม่ถือว่า ‘philosophy’ ได้รับ “อิทธิพลมาจากสิ่งชั่วร้าย (evil influence) เพื่อทำให้มนุษย์หายนะ โดยฝีมือของนักประดิษฐ์ที่ชั่วร้าย (evil inventor)” แต่ “philosophy คือในมิติหนึ่งแล้วคือผลงานของ Divine Providence”¹⁰ สำหรับการมี ‘Divine Providence’ ย่อมเป็นการนำทางไปสู่ทางรอดหรือแม้กระทั่งชีวิตที่ดีขึ้น เพียงแต่อะไรที่ดีขึ้นย่อมเป็นความคิดของสภาวะสมัยใหม่มากกว่าโลกโบราณ การปล่อยให้ ‘philosophy’ ดำรงอยู่ต่อไปแม้ว่าจะมีคนคิดว่า ‘philosophy’ เป็นอะไรที่ไร้ประโยชน์ แต่ “การแสดงให้เห็นว่าไร้ประโยชน์ได้คือสิ่งที่ดี นี่คือการประโยชน์”¹¹

ในขณะที่ Tertullian กล่าวไว้ในบทที่ 7 ของ *Prescriptions against Heretics* ถึงอันตรายของคริสต์ศาสนาที่มาจากปรัชญาของพวกนักคิดนอกกรีต (heretics) “คนที่ไม่มีความสุขอย่างอริสโตเติลเป็นผู้ประดิษฐ์ไดอะเล็กติก (dialectic) ให้กับผู้คนด้วยศิลปะของการสร้างขึ้นมาและทำลายลง...”¹² แต่การทำลายล้างและการสร้างไม่ได้มีแค่ไดอะเล็กติก พระคัมภีร์ไบเบิลก็เต็มไปด้วยเรื่องของการสร้างและการทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างของพระผู้เป็นเจ้าผ่าน ‘Logos’ ในขณะเดียวกันกับการเอาประโยชน์จากสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกผ่านการครอบงำและควบคุมสัตว์และทรัพยากรอื่น ๆ นั้นได้รับการรับรองใน Genesis 1:28 ชัยชนะเหนือธรรมชาติของมนุษย์

⁹ Clement of Alexandria, *The Stromata, or Miscellanies*, Book I: 1798

¹⁰ Clement of Alexandria, *The Stromata, or Miscellanies*, Book I: 1836

¹¹ Clement of Alexandria, *The Stromata, or Miscellanies*, Book I: 1837.

¹² Tertullian, *Prescriptions against Heretics*, Chapter 7: §1920.

Genesis 1:28 บ่งบอกชัยชนะของมนุษย์ที่สามารถครอบงำและควบคุมธรรมชาติ ชัยชนะที่ปรากฏชัดในการปฏิวัติการเกษตร (agricultural revolution) เส้นทางของการ ‘domesticate’ สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย จาก ‘domesticate’ ไปจนถึง ‘domus’ ที่หมายถึงบ้านและ ‘dominus’ ยังรวมไปถึงอำนาจของผู้ชาย หรือ ‘master of a household’ ถึงแม้ว่าในกรอบคิดของศาสนาใหญ่ๆ การเอาชนะธรรมชาติจะหมายถึงการควบคุมตัวเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งร่างกายและจิตวิญญาณของตัวเอง แต่ในพระคัมภีร์ไบเบิลชัยชนะของคริสต์ศาสนาเป็นชัยชนะของพระเยซูที่กระทำผ่านการถูกตรึงกางเขน การตายพร้อมกับการฟื้นคืนชีพ (resurrection) เป็นหัวใจสำคัญของคริสต์ศาสนา

สำหรับคริสต์ศาสนาพระเยซูไม่ได้ตาย แต่ยังฟื้นคืนชีพแล้วกลับไปอยู่กับพระผู้เป็นเจ้า ทั้งนี้ความตายของมนุษย์เป็นวิถีทางหรือเครื่องมือสำคัญในการยกระดับมนุษย์ไปสู่ความเป็นเทพ มนุษย์จะต้องเสียชีวิตก่อนจะกลายเป็นเทพ เหล่าผู้ปกครอง ชนชั้นนักรบ ตายไปแล้วจะกลายเป็นเทพ ด้วยอำนาจที่มากมาย มหาศาลก็มนุษย์อยากจะเป็นเทพ แต่สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือความเป็นอมตะ ความอยากเป็นอมตะจึงเป็นหนทางแห่งความเป็นมนุษย์ ในคริสต์ศาสนา ความเป็นอมตะก็จะพบได้ในการ ‘รอด’ (salvation) ของมนุษย์ ความอยากเป็นอมตะทำให้การควบคุมธรรมชาติโดยผู้ชายเป็นวิถีแห่งความเป็นมนุษย์

สำหรับเอกเทวนิยมการจะเป็นอมตะนั้นยอมให้ไม่ได้แต่พระผู้เป็นเจ้า พระผู้ได้เป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียวที่ยังเป็นผู้จริงแท้แต่เพียงผู้เดียว ไม่มีใครอื่นสามารถที่จะเป็นได้ เอกเทวนิยมปิดทางเป็นองค์เทวะของมนุษย์อย่างสิ้นเชิง เพียงแต่จะได้เป็นส่วนที่ใกล้ชิดกับพระผู้เป็นเจ้าย่อมเป็นไปได้เสมอ ตราบใดก็ตามที่เป็นพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับ การถูกตรึงกางเขนของพระบุตรของพระผู้เป็นเจ้าเป็นการกระทำของพระผู้เป็นเจ้า ที่เข้ามาช่วยปลดปล่อยมนุษย์จากบาป มนุษย์ไม่มีวันที่จะหลุดออกจากบาปกำเนิด (original sin) ได้โดยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากพระผู้เป็นเจ้า เอกเทวนิยมแบบคริสต์ศาสนาไม่ได้เปิดโอกาสให้กับมนุษย์ได้ต่อรองกับองค์เทวะแบบศาสนาอื่นๆ ก่อนหน้า โดยทั่วๆ ไปแล้วในศาสนา มักจะให้นมนุษย์ต่อรองกับเหล่าองค์เทวะเสมอ มนุษย์ต่อรองกับองค์เทวะผ่านพิธีกรรมหรือการเซ่นสังเวย เพื่อทำให้องค์เทวะพอใจ

ความบริสุทธิ์ (purity) ของเอกเทวนิยมตามความพยายามของ Tertullian นั้นเป็นความอยากที่จะลบล้างสิ่งแปลกปลอมที่จะทำให้คริสต์ศาสนาแปดเปื้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดกรีกโบราณ คริสต์ศาสนาเปรียบประหนึ่งอะตอมที่แยกขาดออกจากสรรพสิ่งอื่น ๆ เพียงแต่คริสต์ศาสนาไม่ได้เป็นอะตอม พระผู้เป็นเจ้าของเอกเทวนิยมมีความเป็นเอกเทศหรือเสรี เมื่อพระผู้เป็นเจ้าตอบ Moses ตอนรับเอาบัญญัติสิบประการก็คือ “I am who I am” (Exodus 3:14) สถานะของการอ้างอิงตัวเองเท่านั้น พระผู้เป็นเจ้าที่เพียงพอในตัวเอง อยู่ได้ด้วยตัวเอง ทั้งหมดนี้คือความเป็นเอกเทศของพระผู้เป็นเจ้าที่ไม่มีความรู้ของมนุษย์ใดเข้าถึง

ความพยายามสร้างความบริสุทธิ์ของคริสต์ศาสนาประสบชะตากรรมแบบ Sisyphus ที่จะต้องกระทำอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะคำว่า ‘Christ’ เองก็เป็นคำจากภาษากรีก กระบวนการของการทำยิวให้เป็นกรีก (Hellenization of Jew) ปรากฏชัดในคำว่าคริสต์ การชำระล้างความบริสุทธิ์ของคริสต์ศาสนาจึงไม่ใช่แค่การตัดขาดจากยิว แต่ยังต้องตัดขาดจากกรีก ทำอย่างไรคริสต์ศาสนาถึงจะตัดขาดจากความคิดกรีก-โรมันได้? ทั้ง ๆ ที่พระวรสารจอห์น (St. John’s Gospel) เขียนด้วยภาษากรีก จุดเริ่มต้นของสรรพสิ่งที่สร้างขึ้นมาจากพระผู้เป็นเจ้าตามคำบรรยายของ St. John’s Gospel นั้นมาจากคำพูดหรือ ‘logos’

สำหรับคำว่า ‘logos’ ในกรีกนั้นมีความหมายที่หลากหลาย เพียงแต่ความหมายของคำพูดผ่านคำว่า ‘logos’ ใช้ในความหมายของความคิดยิวมากกว่าที่จะเป็นกรีก โดยพระคัมภีร์ของคริสต์ศาสนา St. John’s Gospel ใช้ภาษากรีกคือใช้ ‘logos’ แทนคำว่า ‘dabar’ สำหรับในภาษาอาร์มาัยค (Aramaic) คือ ‘memra’ ที่ใช้แทนคำพระผู้เป็นเจ้า ทำไมถึงใช้คำภาษากรีกแทนที่จะใช้ภาษายิว? เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เหล่านี้เป็นช่วงเวลาที่ยิวถูกอิทธิพลของกรีก (Hellenized Jew) อิทธิพลของกรีกที่มีต่อยิวนั้นเกิดขึ้นตั้งแต่การยึดครองของพระเจ้า Alexander นี่เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของปัญหาที่ Bain ใช้ประโยคว่า “whorish philosophy ที่ครอบงำมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของอาณาจักรคริสต์ผ่านการที่ยิวรับอิทธิพลกรีก (Hellenized Jew)” (p. 124)

เมื่อพระคัมภีร์ไบเบิลในส่วนพันธสัญญาใหม่ (New Testament) ในส่วนของพระวรสาร St. John เขียนด้วยภาษากรีกนั้นเป็นยุทธวิธีในการขยาย

อำนาจของพระผู้เป็นเจ้าในการเอาคนเข้ารีตของคริสต์ศาสนาด้วยการกลืนกลาย เข้าไปกับความคิดของกรีกโบราณหรือไม่? คำพูดที่ใช้สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ของ พระผู้เป็นเจ้าแบบยิว นั่นคือ ‘Logos’

ในปฐมกาลพระวาเทดำรงอยู่และพระวาเทอยู่ กับ
พระเจ้า และพระวาเททรงเป็นพระเจ้า พระองค์ทรงอยู่
กับพระเจ้าตั้งแต่ปฐมกาล สรรพสิ่งถูกสร้างขึ้นโดยผ่าน
พระองค์ ในบรรดาสรรพสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมานั้น ไม่มีสัก
สิ่งเดียวที่ไม่ได้ถูกสร้าง (John 1:1-4)

ภาษาในฐานะเครื่องมือในการ ‘สร้าง’ สามารถทำได้ทั้งในระดับกายภาพ และภูมิปัญญา เพราะฉะนั้นไม่มีการแยกกันระหว่างคำพูดและการกระทำ หนทางแห่ง ‘speech act’ คือหนทางของ ‘dabar’ และ ‘logos’. โดยมี เป้าหมายทั้งหมดอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เพียงแต่การ ‘สร้าง’ ด้วยภาษา ไม่ได้เปลี่ยนแปลงสรรพสิ่งแบบแรงงานที่กระทำไปกับธรรมชาติ สำหรับ ‘Logos’ ไม่ได้มีความหมายจำกัดอยู่แค่ที่ภาษาพูด แต่ยังหมายถึง ‘Reason’ พระผู้เป็นเจ้า จึงไม่ได้ใช้แค่ ‘คำพูด’ ในการสร้างโลก แต่ยังใช้ ‘Reason’ ด้วยหรือไม่? จาก ‘Reason’ ไปจนถึงคำพูดทั้งหมดต่างแสดงถึงอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า

กรอบความคิดพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดตามความคิดของยิวคือ ‘E’ ผู้เป็น ผู้สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ มาตั้งแต่แรก สำหรับพระเจ้าหรือเทพเจ้าในดินแดนคานาอัน (Canaanite deities) นั้นมีหลากหลาย ประกอบไปด้วยทั้งเพศชายและหญิง เช่น Asherah เป็นผู้หญิงผู้เป็นเมียของ ‘E’ [ที่เชื่อกันว่าเป็นเทพของซูเมอร์เรียน (Sumerian) โดย Asherah นั้นเป็นเทพเจ้าผู้หญิงที่เปลี่ยนน้ำอสุจิผู้ชายให้กลายเป็นเด็ก] ‘Ba’ ผู้เป็นเทพเจ้าฝนตกฟ้าร้อง เทพเจ้าองค์นี้จึงเกี่ยวข้องกับ ความอุดมสมบูรณ์ Astarte เป็นเทพเจ้าผู้หญิงในด้านการทำสงคราม การล่าสัตว์ และ ความรัก¹³ เป็นต้น สำหรับ YHWH หรือพระเจ้าของอิสราเอลสถาปนาอำนาจ

¹³ Susan Ackerman, *Gods, Goddess, and the Women Who Serve Them*, (Grand Rapid, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing, 2022).

สูงสุดและความอุดมสมบูรณ์โดยไม่ต้องการเทพเจ้าผู้หญิง¹⁴ คุณลักษณะของการรวบรวมอำนาจแต่เพียงผู้เดียวและยังไม่ยอมให้มนุษย์ไปบูชาพระเจ้าองค์อื่น ๆ ทั้งนี้พระเจ้าองค์อื่น ๆ ถูกตราว่าเป็นของปลอม เพราะพระผู้เป็นเจ้าแบบ YHWH ที่เป็นของจริงเท่านั้น “ซีหิง” (jealous) การจะไปมีความสัมพันธ์กับพระเจ้าองค์อื่น ๆ หรือนอกใจเป็นสิ่งทำไม่ได้

การ ‘สร้าง’ ของพระผู้เป็นเจ้าและมนุษย์นั้นแตกต่างกัน การ ‘สร้าง’ ของมนุษย์เป็นปฏิบัติการภายใต้แผนการของพระผู้เป็นเจ้า (divine plan) ด้วยปัญญาของพระผู้เป็นเจ้าธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ การเลียนแบบธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์มากที่สุดเป็นเป้าหมายสำคัญของ ‘mimesis’ ธรรมชาติเป็นต้นแบบ ‘mimesis’ เช่น ภาพตัวแทน เป็นการแสดงความสามารถที่ใกล้เคียงกับผลงานของพระผู้เป็นเจ้า แม้ว่าจะเป็นแค่ภาพตัวแทนก็ตาม แต่เมื่อมี ‘mimesis’ ที่มนุษย์ ‘สร้าง’ ก็สามารถที่จะทดแทนธรรมชาติได้ ตราบใดก็ตามที่ ‘mimesis’ อันนั้นสมบูรณ์จนแยกกันไม่ออกระหว่างธรรมชาติและ ‘mimesis’ ประเด็นเรื่อง ‘mimesis’ เป็นอะไรที่ขาดหายไปจาก ‘ภาษา’ และ ‘การสร้าง’ ของ Bain

III

การลงมือ ‘สร้าง’ หรือกระทำอะไรบางอย่างกับธรรมชาติ เช่น การเลียนแบบ เป็นต้น สามารถทดแทนกันได้กับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่ยอมไม่สามารถทดแทนธรรมชาติหรือสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้นมาได้ ดังนั้นความสามารถในการแยกแยะธรรมชาติและสิ่งที่ถูกสร้างหรือการแยกแยะความแตกต่างระหว่างของจริงและของปลอมเป็นสิ่งจำเป็น การ ‘สร้าง’ ของมนุษย์ยอมก่อให้เกิดความสับสนได้ระหว่างของจริงและของปลอม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างรูปเคารพที่ทำตัวเปรียบประหนึ่งพระผู้เป็นเจ้า การ ‘สร้าง’ ของมนุษย์นำไปสู่การทำลายพระผู้เป็นเจ้า การ ‘สร้าง’ สามารถที่จะทำให้อะไรหลายต่อหลายอย่างเกิดขึ้นได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่ควรจะเกิดขึ้น

¹⁴ Rémi Braque, *The Law of God The Philosophical History of Idea*, translated by Lydia G. Cochrane, (Chicago: University of Chicago Press, 2007), p. 41.

การ ‘สร้าง’ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์แสดงถึงความสามารถเหนือธรรมชาติ การ ‘สร้าง’ เหนือธรรมชาติเป็นการกระทำที่เกินเลยอำนาจของมนุษย์ จนนำไปสู่การทำทนายพระผู้เป็นเจ้า เช่น การเรียกลม เรียกฝน เป็นต้น ความสามารถในการ ‘สร้าง’ ให้เกิดอะไรที่มนุษย์ปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสิทธิภาพในการควบคุมธรรมชาติ โสยศาสตร์เป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการควบคุมธรรมชาติ ความสามารถในการ ‘สร้าง’ แบบโสยศาสตร์เป็นการทำทนายอำนาจของศาสนาที่ผูกขาดการจัดระเบียบให้เป็นไปตามธรรมชาติ โสยศาสตร์คือการ ‘สร้าง’ ที่จะนำไปสู่การตีตนเสมอกับพระผู้เป็นเจ้า Cnut the Great จึงกล่าวถึงสายน้ำและเวลาไม่เคยคอยใคร ประโยคนี้แสดงว่ามนุษย์ไม่เคยสามารถควบคุมธรรมชาติหรือผลงาน การ ‘สร้าง’ ของพระผู้เป็นเจ้า

การ ‘สร้าง’ แสดงถึงความสามารถในการควบคุมให้เป็นตามแผนการ โดยการควบคุมธรรมชาตินั้นรวมไปจนถึงมนุษย์ด้วยกันเอง สำหรับการ ‘สร้าง’ ของคริสต์ศาสนายังดำเนินไปพร้อมกับความคิดว่า มนุษย์ดำรงอยู่ในฐานะผู้เปลี่ยนแปลงและควบคุมธรรมชาติ การควบคุมนั้นรวมไปถึงการควบคุมตัวมนุษย์เอง การ ‘สร้าง’ ตัวเองผ่านการควบคุมดูแลตัวเองทำให้ตัวตนมีลักษณะที่แตกต่างกัน สำหรับคริสต์ศาสนาโดยเฉพาะอย่างนิยายโปรเตสแตนต์ศรัทธาคือสิ่งสำคัญหรือ ‘*sola fide*’

ตัวตนแบบคริสต์ต้องการความศรัทธาที่มีความหวังว่าตัวเองนั้นจะได้รับการปลดปล่อย พระผู้เป็นเจ้าของคริสต์ศาสนาไม่ได้ซีโมเหมือนกับพระผู้เป็นเจ้าของยิวที่พร้อมจะลงโทษผู้ละเมิดเสมอ แต่พระผู้เป็นเจ้าของคริสต์ศาสนากลับเติมไปด้วย ‘*caritas*’ หรือความรัก พระผู้เป็นเจ้าเติมเปี่ยมไปด้วยความรัก เพียงแต่ ‘*caritas*’ นั้นยังสามารถแปลเป็น ‘*charity*’ ได้ด้วยเช่นกัน เพียงแต่ความรักจะเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับความสนใจในการเมืองแบบ Hobbesian โดยทั้งศรัทธา ความหวัง และความใจบุญ (การทำทาน) ต่างเป็นคุณธรรมด้านเทววิทยา (theological virtue) ดังที่ปรากฏใน 1 Corithian 13:13 “ความศรัทธา ความหวัง และความรัก แต่ความรักยิ่งใหญ่ที่สุด” โดยความรักของคริสต์ศาสนาไม่ใช่ ‘*eros*’ และ ‘*philia*’ แต่เป็น ‘*agape*’

สำหรับคริสต์ศาสนาคือความรักหรือ ‘*agape*’ ของพระผู้เป็นเจ้าแสดงออก โดยผ่านการปรากฏตัวของพระเยซู สำหรับใน St. John’s Gospel ‘*logos*’ ไม่ได้ มีความหมายของแค่การสร้าง เพราะ ‘*logos*’ ยังได้กลายมาเป็นร่างของพระเยซู (John 1:14) “พระวาทาทรงเกิดเป็นมนุษย์และทรงอยู่ท่ามกลางพวกเรา” ปรากฏการณ์พิเศษของคริสต์ศาสนาถือเป็นการแบกรับภาระของพระบุตรของ พระผู้เป็นเจ้าในการปลดปล่อยมนุษย์ ปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ทางเทววิทยา (theological event) หรือ ‘*logos*’ ที่เกิดขึ้นในรูปแบบของการปรากฏตัวของ พระบุตรของพระผู้เป็นเจ้า การกลับมาของผู้มาปลดปล่อย (messiah) แบบ พระเยซูเป็นปรากฏการณ์ของ ‘*logos*’ “พระองค์ทรงฉลองพระองค์ที่ได้จุ่มเลือด และพระนามที่เรียกพระองค์คือ พระวาทาทะของพระเจ้า” (Revelation 19:13) คุณลักษณะของ ‘*logos*’ ของคริสต์ศาสนาจึงแตกต่างไปจากกรีกโบราณ เพราะ ของกรีกโบราณไม่ได้เป็นเรื่องของพระผู้เป็นเจ้า

การ ‘สร้าง’ ของพระผู้เป็นเจ้าด้วย ‘*Logos*’ หรือ ‘พระวาทา’ หรือ ‘คำพูด’ ไม่ได้กระทำเพียงครั้งเดียว การสร้างโลกใช้เวลาหกวันและหยุดในวันที่เจ็ด การ ‘สร้าง’ จึงไม่ได้ทำกันอยู่ตลอดเวลา การหยุดพักเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่มีความศักดิ์สิทธิ์ (holy) เพียงแต่การสร้างไม่ได้หมายถึงการสร้างสรรค์ตามแบบสภาวะสมัยใหม่ (modernity) การ ‘สร้าง’ แสดงความสำคัญของการใช้แรงงานและการใช้ชีวิต ที่เรียบง่ายมากกว่าการจะทำตัวเป็นชนชั้นสำราญชน พระเยซูนอนที่ไหนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีบ้าน ถึงแม้ว่าสัตว์จะต้องการที่พัก แต่สำหรับพระเยซูก็ “ไม่มีที่ จะ ชุกหัวนอน” (Matthew 8:20) St. Paul ได้กล่าวถึงความสำคัญของการใช้แรงงาน ของตัวเองเพื่อความเป็นเอกเทศและไม่เป็นภาระกับใคร

พี่น้องทั้งหลาย ท่านคงจำได้ถึงการทำงานอัน
เหน็ดเหนื่อยและความยากลำบากของเรา เมื่อประกาศ
ข่าวประเสริฐของพระเจ้าให้ท่านฟัง เราทำงานทั้ง
กลางวันกลางคืน เพื่อไม่ให้เป็นการระคายใครในพวกท่าน
(1 Thessalonians 2:9)

สำหรับความเป็น ‘*christos*’ ในภาษากรีกก็ยังคงเนื้อหาของความเป็นยิวที่ยังต้องการผู้มาปลดปล่อยหรือ ‘*messiah*’ เหมือนเดิม สถานะของ ‘*christos*’ หรือผู้ที่ได้รับการเจิม (anointed) จนทำให้การเจิมด้วยน้ำมันกลายมาเป็นพิธีกรรมสำคัญของยุโรปในการสถาปนากษัตริย์ สถานะของการเป็นผู้ที่จะมาปลดปล่อยเป็นอะไรที่ชาวยิวเฝ้ารอคอย การรอคอยผู้มาปลดปล่อย เช่น Moses กับ การปลดปล่อยชาวยิวที่เป็นทาสในอียิปต์โบราณมาหลายร้อยปี เป็นต้น บ่งบอกถึงความเชื่อมั่นในการมาของผู้ปลดปล่อย การรอคอยผู้มาปลดปล่อยเป็นเงื่อนไขสำคัญของคริสต์ศาสนา การรอคอยทำให้ความหวัง (hope) เป็นสิ่งที่ชาวคริสต์จะต้องมี ชีวิตที่ไร้ซึ่งความหวังหมายถึงการปฏิเสธคริสต์ศาสนา ความหวังที่ยังต้องมีควบคู่ไปกับศรัทธา (faith) ในพระผู้เป็นเจ้าจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญของคริสต์ศาสนา

การมีศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นหัวใจสำคัญของคริสต์ศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกายโปรเตสแตนต์ที่ยึดในหลัก ‘ศรัทธาเท่านั้น’ (*sola fide*) การมีศรัทธาไม่ต้องการระเบียบในชีวิตประจำวัน เช่น กฎและข้อห้ามในเรื่องอาหาร ไล่ไปจนถึงการขลิบอวัยวะเพศชาย เป็นต้น แต่ผ่านกระบวนการของการรับศีลจุ่ม (baptized) วิถีของการรับศีลจุ่มจึงไม่ได้ต้องการวิถีชีวิตและความเป็นรูปธรรม (material) แบบยิว ความแตกต่างระหว่างยิวกับคริสต์มีความชัดเจน สำหรับคริสต์ศาสนาดรอปได้ก็ตามที่มีศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าใครก็เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าได้ ในขณะที่ยิวถือว่าพวกตัวเองเท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่ถูกเลือก พระผู้เป็นเจ้าไม่ได้จำกัดอยู่กับคนพิเศษที่คิดว่าตัวเองเป็นผู้ที่ได้รับเลือกจากพระผู้เป็นเจ้า (the Chosen) กรอบความคิดของคริสต์ศาสนาจึงมอบการเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าให้กับมนุษย์ทุก ๆ คน

คริสต์ศาสนาแสดงความต้องการขยายความเป็นคริสต์ให้กับมนุษย์ทุก ๆ คน ในความคิดของ St. Paul “ไม่มีทั้งยิวหรือไม่ใช่ยิว (gentile) ไม่มีทั้งทาสหรือเสรีชน ไม่มีทั้งผู้ชายหรือผู้หญิง เพราะทุก ๆ คนรวมกันเป็นหนึ่งในพระเยซู Galatian 3.28) Paul เกิดมาด้วยวิถีชีวิตของความเป็นยิว เพียบพร้อมไปด้วยการศึกษาและพูดภาษากรีก แต่ก็ยังเป็นพลเมืองของอาณาจักรโรมันที่ขยายอำนาจออกไป “ไม่ เราเป็นยิว เกิดที่ทาร์ซัส (Tarsus) และก็ยังเป็นพลเมืองของเมืองที่ไม่มี

ความหมายใดๆ” (Act 21: 39) Paul ไม่ได้เป็นพลเมืองของใดๆ ในโลก สำนึกแห่งความเป็นมนุษยชาติ (humanity) สิทธิมนุษยชน¹⁵ ฯลฯ ที่แสดงความเป็นสากล (universal) นั้นจึงเป็นผลิตผลสำคัญของคริสต์ศาสนาที่บ่งบอกถึงอำนาจที่ครอบคลุมของพระผู้เป็นเจ้า คริสต์ศาสนาจึงไม่ใช่ศาสนาแบบจำกัดพื้นที่ คริสต์ศาสนาไม่ได้มีความเป็นท้องถิ่นอีกต่อไป แต่คริสต์ศาสนามีคุณลักษณะของการขยายตัวไปในทุกๆ พื้นที่ในโลก แต่ความคิดของคริสต์ศาสนาที่บ่งบอกความเป็น ‘จักรวรรดิ’ ย่อมไม่ใช่รากฐานของรัฐประชาชาติและระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ

เอกเทวนิยมต้องขยายอำนาจเพื่อให้อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าในโลกสมบูรณ์ การขยายตัวไม่ได้จำกัดแค่พื้นที่เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงเวลา ในอนาคต เวลาที่เดินทางเป็นเส้นตรง เวลาที่ปราศจากเวลา เพราะมนุษย์จะถูกปลดปล่อยและจะรอด (salvation) เป้าหมายของการรอดเป็นคำมั่นสัญญาที่พระเยซูได้ให้คำมั่นไว้ว่าจะ ‘มาอีก’ นำพาทุกคนรอด “...I will come back and take you to be with me that you also may be where I am” (John 14: 3) โดยทุกๆ คนจะกลับไปสู่สวรรค์อีกครั้ง การรอดคือ ‘การรอด’ อย่างมีความหวังว่า ‘จะมา’ (coming) จึงต้องการศรัทธามากกว่าที่จะเป็นกฎ

การมี ‘faith’ นำพาไปสู่ความจริง (truth) พระผู้เป็นเจ้าคือความจริง พระผู้เป็นเจ้าคือเป้าหมายที่มนุษย์จะต้องกลับคืนไป การกลับคืนที่จะต้องทำให้ได้เหมือนกับชีวิตก่อนหน้าที่จะถูกขับไล่ออกจากสวนสวรรค์ พระผู้เป็นเจ้าเป็นเป้าหมายสำคัญของชีวิต การกลับคืนไปสู่พระผู้เป็นเจ้าเป็นเป้าหมายสำคัญของชีวิต

¹⁵ Samuel Moyn, *Christian Human Rights*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015). Bain อ้างถึงผลงานของ Moyn ไว้ในหน้า 216-217 กรอบความคิดเรื่อง Right ที่ Jacques Maritain มีบทบาทสำคัญในการร่าง Universal Declaration of Human Rights (1948) นั้นมีเป้าหมายที่ต่อต้าน ‘individualism’ ‘secularism’ และ ‘relativism of modern liberalism’ (p. 217) การก่อร่างความคิดสิทธิมนุษยชนไม่ได้เกิดขึ้นในสมัยของ Enlightenment คำประกาศอิสรภาพของอเมริกา การปฏิวัติฝรั่งเศส แต่เกิดขึ้นในช่วงเวลาก่อนสงครามโลกครั้งที่สองไล่มาจนถึงทศวรรษ 1940 จนกระทั่งมีพลังอย่างมากในทศวรรษ 1970 พลังสำคัญของการก่อตัวในเรื่องสิทธิมนุษยชนที่ขยายตัวไปด้วยนามของเสรีนิยม แต่ Moyn เห็นว่าเป็นสิทธิมนุษยชนเรื่องของอนุรักษนิยมคาทอลิกมากกว่า

จากศาสนายิวไปจนถึงคริสต์ศาสนาชีวิตจึงต้องมีเป้าหมาย (purposeful life) ในขณะเดียวกันกับที่ Aristotle เห็นว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ต่างดำรงอยู่อย่างมีเป้าหมาย (telos) นี่ก็เป็นหนึ่งในคำตอบของคำถามว่า “เอเธนส์จะมีอะไรที่เกี่ยวข้องกับเยรูซาเล็ม?”

‘Faith’ ไม่ต้องการให้มีข้อสงสัย ใครที่มีข้อสงสัยจะต้องถูกประณาม (condemned) ชีวิตถูกนำไปเปรียบเทียบกับ การ ‘กิน’ มนุษย์ไม่ว่าจะสงสัยขนาดไหน ก็ยังกินอยู่ดี มนุษย์ไม่ได้กินตามความศรัทธา (faith) แต่สำหรับศาสนาแล้ว การกินเป็นการกินตามศรัทธา เมื่อการกินเป็นพื้นฐานที่สุดของการดำรงชีวิต “การกระทำใด ๆ ที่มิได้เกิดมาจากศรัทธาก็เป็นบาปทั้งนั้น” (Roman 14:23) สำหรับ Tertullian การรับฟังคำถามและข้อสงสัยจากพวกนอกกริต (heretics) เป็นอะไรที่ได้รับความชื่นชมอยู่เสมอ ในเรื่องการถกเถียง เพราะพวกนอกกริตเหล่านี้ไม่ใช่ชาวคริสต์ การถกเถียงไม่ได้ให้ประโยชน์ใด ๆ นอกจากจะเป็นการ “รบกวนสมองและกระเพาะ”¹⁶

แรงศรัทธาของคริสต์ศาสนากลายมาเป็นปฏิบัติสำคัญของความคิดจากเหล่านักคิดผู้เต็มไปด้วยข้อสงสัย เพียงแต่ความสงสัยเหล่านี้ไม่ได้ทำผลผลิตการ ‘สร้าง’ สูญหายไป ผลการ ‘สร้าง’ ที่สำคัญคือพันธสัญญา (covenant) ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า พันธสัญญาที่นำไปสู่กฎ คำสั่ง ระเบียบที่ละเมิดไม่ได้ คำแบบ ‘ท่านจงอย่า’ (thou shall not) เพียงแต่ ‘คำสั่ง’ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติต่าง ๆ ของชีวิต พันธสัญญาของพระเจ้าที่มอบดินแดนคาเนอันให้กับลูกหลานของอับราฮัม (Abraham) โดยจะต้องเชื่อฟังพระเจ้าเป็นเจ้าผืนแผ่นดินจึงเป็นของคนอิสราเอลเพราะพระเจ้าเป็นผู้มอบให้ แผ่นดินที่ทำให้คนอิสราเอลเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพระเจ้า (Kingdom of God) พันธสัญญาที่มีกับพระเจ้ายังปรากฏในผู้นำอย่างโมเสส (Moses) ผู้ปลดปล่อย (liberate) ชาวยิวหลังจากเป็นทาสของอียิปต์นับเป็นเวลาหลายร้อยปี พันธสัญญาไม่ได้มีแค่เรื่องทางจิตวิญญาณ วิถีปฏิบัติของคนแต่ละคนต่อพระเจ้าและคนอื่น ๆ แต่ยังอยู่ในสถานะของกฎหมาย

¹⁶ Tertullian, *Prescriptions against Heretics*, Chapter 16: §2033

ในทางประวัติศาสตร์ก่อนการมีรัฐอิสราเอลคนยิวไม่ได้มีรัฐ อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าจึงไม่ใช่อาณาจักรทางการเมือง ในอาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าของชาวคริสต์โดยพระเยซูนั้นไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการเมือง ในทางตรงกันข้าม คริสต์ศาสนาตามแบบพระเยซูภายใต้บริบทของอำนาจโรมันในดินแดนคานาอัน (Canaan) นั่นคือการปฏิเสธอำนาจทางการเมือง แต่ในท้ายที่สุดคริสต์ศาสนาที่ 'ได้กลายเป็นส่วนหนึ่ง' ของอาณาจักรโรมันในต้นศตวรรษที่สี่จนทำให้จิตวิญญาณและการเมืองแยกออกจากกันไม่ได้

การมีศาสนจักร (Church) ของคริสต์ศาสนาที่ไม่ได้จำกัดพื้นที่ซ้อนทับกับคุณสมบัติของอาณาจักรโรมัน อำนาจของคริสต์ศาสนาสามารถขยายอำนาจออกไปได้ สายสัมพันธ์ของมนุษย์ภายใต้องค์กรทางศาสนาแบบศาสนจักรสร้างโครงสร้างสายสัมพันธ์แบบใหม่ที่ไม่ได้อิงกับครอบครัว สายเลือด ชุมชน คริสต์ศาสนามีความเข้มงวดในการแต่งงาน โดยห้ามการแต่งงานในคนสายเลือดเดียวกัน รวมไปถึงสายสัมพันธ์ที่เกิดจากการแต่งงานด้วย เช่น ญาติฝ่ายผัวและเมีย เป็นต้น สายสัมพันธ์ของคริสต์ศาสนายึดโยงกันด้วยศรัทธามากกว่ากฎระเบียบแบบยิว

เมื่อคริสต์ศาสนาผนวกเข้ากับการเมืองก็ทำให้ 'ทางรอด' ไม่ได้จำกัดแค่เรื่องทางจิตวิญญาณ แต่ยังเป็นเรื่องของชีวิตประจำวัน ทางรอดในชีวิตประจำวันกับทางรอดทางจิตวิญญาณอะไรสำคัญกว่ากัน? ในทางศาสนาผู้มีศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าและวิตกกังวลกับโลกหน้าก็จะต้องเชื่อหลักการทางศาสนา ส่วนทางการเมืองก็ต้องเชื่อในกฎหมายของรัฐ เพราะอำนาจทางการเมืองทำให้คนรอดได้ในชีวิตประจำวัน โดยปราศจากภัยอันตรายจากสัตว์ไปจนถึงมนุษย์ด้วยกันเอง ความหวาดวิตกต่ออนาคตที่ไกลโพ้นของศาสนากับอนาคตอันใกล้ของชีวิตประจำวันอะไรจะมีอำนาจมากกว่ากัน? เพียงแต่ทั้งการเมืองและศาสนาล้วนแล้วแต่มีอำนาจบังคับ อำนาจที่ทุก ๆ คนจะต้องอยู่ในระเบียบที่ดี (well-ordered) หรือมี 'วินัย' ในระดับที่เข้มข้น การบำเพ็ญตบะ (asceticism) เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการปลดปล่อยในอนาคต (messianism) จนทำให้ภาระของการปลดปล่อยในทางศาสนาไม่ได้ดูง่ายดายแบบที่ศาสนาเสนอให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อทุก ๆ คนจะต้องควบคุมร่างกายไม่ให้ดำเนินไปตามความต้องการของธรรมชาติ

เมื่อการเมืองและศาสนาดำเนินไปด้วยกันกระบวนการในการทำให้ทุก ๆ คน ‘รอด’ ได้ก็ทำให้ ‘ระเบียบที่ดี’ ผ่านการมี ‘วินัย’ จำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนโดยฝ่ายการเมือง รัฐจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะทำให้คนบรรลุถึงเป้าหมายทางศาสนา แต่ความคิดเรื่องความช่วยเหลือของรัฐให้กับวิถีชีวิตและเป้าหมายทางศาสนาย่อมไม่ใช่จุดยืนของเสรีนิยม ภายใต้สภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปเสรีนิยมไม่มีพื้นที่ให้กับศาสนา หลักการทางการเมืองของเสรีนิยมที่ไม่ต้องการศาสนาจึงเป็นกระจกสะท้อนความคิดของ Tertullian ที่คริสต์ศาสนาไม่ต้องการความคิดทางการเมืองของพวกนอกศาสนาหรือกรีกโบราณ ความบริสุทธิ์ของคริสต์ศาสนาแสดงถึงการไม่มีพื้นที่ให้กับความคิดแบบอื่น ๆ

คริสต์ศาสนาไม่มีพื้นที่ให้กับศาสนายิว ในทางกลับกันศาสนายิวก็ไม่มีพื้นที่สำหรับคริสต์ศาสนา พื้นที่ทางจิตวิญญาณและการเมืองของคริสต์ศาสนาจึงไม่ได้มีพื้นที่ให้กับยิว โดยยิวเองที่มีคุณลักษณะของความเป็นพิเศษ (exclusiveness) อยู่แล้วก็ไม่ได้ต้องการผสมปนเปกับคริสต์ศาสนา ต่างฝ่ายต่างรักษาความบริสุทธิ์ (purity) ของพื้นที่ระหว่างกัน ก่อนหน้าจะมีรัฐอิสราเอลยิวไม่มีที่ดินเป็นของตนเองตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ของยิวและคริสต์ศาสนา เมื่อยิวไม่มีที่ดินก็ทำให้การค้าคือวิถีชีวิตของคนยิว ส่วนศาสนายิวก็เป็นที่ไม่พึงปรารถนาของพวกคริสต์ลาตินตะวันตก (Latin West) ความอยู่รอดของยิวในทางการเมืองคืออำนาจทางการเงินและสายสัมพันธ์กับชนชั้นนำคริสต์มากกว่าที่จะเป็นพันธสัญญา กับคริสต์หรือกลุ่มอื่น ๆ

นับตั้งแต่ศตวรรษที่สิบหกเป็นต้นมาหลังจากการขับไล่ยิวออกจากคาบสมุทรไอบีเรีย การดำรงชีวิตของยิวอยู่ได้ เพราะต้องมีการแยกพื้นที่ให้กับยิว ‘Jewish ghetto’ ปรากฏที่เมืองการค้าอย่างเวนิส (Venice) ก่อนที่จะได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในยุโรป ยิวจัดการชีวิตตัวเองในชุมชนของตัวเอง แนวความคิด ‘dhimmi’ หรือ ‘ผู้ที่ได้รับการคุ้มครอง’ เป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างยิว คริสต์และมุสลิม ชาวยิวและคริสต์ในพื้นที่อำนาจของมุสลิมอยู่ในสถานะของ ‘dhimmi’ และโดยทั่ว ๆ ไปก็ยังรวมไปถึงคนที่ไม่ใช่มุสลิมด้วย เช่น ฮินดู เป็นต้น แม้ว่าในตอนแรกจะจำกัดอยู่แค่กลุ่มคนที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวที่ยังคงเป็น

‘คนแห่งโลกคัมภีร์’ (People of the Book) ตามกรอบคิดของอิสลาม¹⁷ การรักษาความบริสุทธิ์ของพื้นที่เพื่อไม่ให้แปดเปื้อนปรากฏอยู่ในทุก ๆ มิติของ คริสต์ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่ทางความคิด

IV

สังคมศาสตร์ในฐานะผลิตผลของสภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปที่แสดงออก ด้วยการเป็น ‘วิชา’ ต้องการความบริสุทธิ์ในตัวเองเช่นกัน อะไรที่สกปรก เช่น ความเชื่อทางศาสนา เป็นต้น มาแปดเปื้อนนั่นเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ความบริสุทธิ์ของสภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปไม่ปนเปื้อนด้วยความคิดยุคกลางที่แสดง คุณสมบัติของความมั่งคั่งหรือสภาวะที่ไร้ซึ่งแสงสว่างหรือความดำมืด ยุคกลาง ในฐานะ “ยุคมืด” สะท้อนการกีดกันตามความคิดแบบ Enlightenment สภาวะสมัยใหม่แบบยุโรปทำให้ความคิดยุคกลางถูกกักขังให้อยู่ใน ‘ghetto’ ไม่ได้แตกต่างไปจากอีก

ระเบียบ ‘ghetto’ เป็นระเบียบที่บังคับลงไป ในทำนองเดียวกันกับ ระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่ต้องมีระเบียบบังคับหรือ “imposed order” ตามแบบของ Hobbes โดยระเบียบบังคับนั้นแตกต่างไปจากระเบียบแบบ “immanent order” ที่ Bain ให้ Hugo Grotius เป็นตัวแทน (Chapter 5) ทั้งนี้ อุปลักษณะที่สำคัญของ “immanent order” ก็คือ “องค์อินทรีย์” (organic metaphor) ส่วน “imposed order” นั้นเป็น “อุปลักษณะแบบกลไก” (mechanical metaphor) (p. 20) โดย “imposed order” ในท้ายที่สุดก็เข้ามาแทนที่ “immanent order” (p. 21). ระเบียบแบบ ‘imposed’ นั้น Bain เห็นว่าเป็นการครอบงำมาตั้งแต่ศตวรรษที่สิบเก้า (p. 201)

ระเบียบบังคับตามแบบของ Hobbes นั้นรัฐแต่ละรัฐก็ไม่ได้แตกต่างไปจากการใช้ชีวิตอยู่ในสภาวะตามธรรมชาติ ถึงแม้ว่าสภาวะภายในของรัฐจะมี ระเบียบก็ตาม กรอบความคิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นก็สามารรถที่จะมี ระเบียบได้ด้วยเช่นกัน กรอบความคิดระเบียบการเมืองของ Hobbes “สะท้อนการ

¹⁷ David J. Wasserstein, “Christians, Jews and the Dhima Status”, in *The Routledge Handbook of Muslim Iberia*, edited by Maribel Fiera, (London: Routledge, 2020), pp. 208-227.

สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ในพระคัมภีร์อันเป็นการอธิบายเรื่องทำไม (why) และ อย่างไร (how) ในส่วนของระเบียบจักรวาลที่มาจากเจตจำนงและการสร้าง” (p. 153) โดยปรัชญาการเมืองของ Hobbes ในความเห็นของ Bain ก็คือเทววิทยาทางการเมือง เพียงแต่องค์อธิปัตย์ (sovereign) นั้นย่อมไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้า (p. 152)

ความหวาดกลัวของนักการศาสนาคริสต์ที่ต้องการรักษาความบริสุทธิ์ (purity) ของศาสนาเป็นวิถีคิดและปฏิบัติมาโดยตลอดของคริสต์ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นคาทอลิกหรือโปรเตสแตนต์ที่ต่างฝ่ายต่างคิดว่าของตัวเองบริสุทธิ์และจริงแท้กว่าสำหรับพระเจ้าของศาสนาอื่นๆ นั้นไม่ต้องพิจารณาอยู่แล้ว เพราะเป็นพระเจ้าปลอมๆ จาก Tertullian Eusebius of Caesarea ได้มาถึงศตวรรษที่ยี่สิบอย่าง Karl Barth คนเหล่านี้ยืนหยัดในความบริสุทธิ์ของคริสต์ศาสนา โดยมี Martin Luther ผู้พิทักษ์ความบริสุทธิ์ของคริสต์ศาสนาที่แท้จริงนั้นก็คือนุคคลที่สิ้นสะเทือนโลกคริสต์ศาสนาและโลกมากที่สุดแล้ว

ถึงแม้ว่า Bain พยายามรักษาความต่อเนื่องทางความคิดทางเทววิทยาของคริสต์ (Christian theology) ในด้านรากฐานของระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ Bain ก็ยังคงรักษาพื้นที่ความแตกต่างระหว่างศาสนาและเทววิทยาไว้อย่างเคร่งครัด เพราะ

เทววิทยาไม่สามารถยุบ (collapsed) ลงไปเหลือ
เป็นแค่ศาสนา ประหนึ่งงานของเทววิทยาทางการเมือง
(the task of political theology) ก็คือจะต้องสนใจกับ
ปัจจุบัน (the presence) และความสำคัญของ religious
discourse ในชีวิตทางการเมือง เทววิทยาและศาสนา
ไม่ได้เป็นคำคล้ายๆ กัน (synonyms) แต่มีแนวทาง
ความคิดที่ต่างกัน (p. 3)

เทววิทยาเป็นเรื่องของ “การศึกษาที่เป็นระบบในเรื่องของแนวความคิดและคำต่างๆ ที่จะช่วยทำความเข้าใจความเชื่อ” “เทววิทยาตรวจสอบระบบความเชื่อที่ผู้คนที่มีความเชื่อ” (pp. 3-4) เทววิทยาจึงไม่ใช่ศาสนาในฐานะ

วิถีชีวิตของผู้คนที่ยังต้องการพิธีกรรมและวิถีปฏิบัติที่เป็นอะไรมากกว่าตัวบท (text) หรือ ‘*sola scriptura*’ Bain อธิบายความเชื่อภายใต้ความคิดเอกเทวนิยมที่เชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้า ความเชื่อที่ Bain คิดถึงนั้นจึงไม่ใช่ความเชื่อที่ไม่มีพระผู้เป็นเจ้า

ความคิดเอกเทวนิยมแบบคริสต์ศาสนาเน้นความสำคัญของความศรัทธาที่ยอมรับวิวรณ์ (revelation) เทววิทยาจะต้องมีศรัทธา ความรู้เกี่ยวกับเทววิทยาจึงเป็นเรื่องเฉพาะของผู้มีศรัทธาเท่านั้น ถ้าไม่มีศรัทธาก็ทำให้ความรู้แบบเทววิทยาเป็นไปได้ยาก ถ้าคนนอกศาสนาจะมีความรู้ทางเทววิทยาได้อย่างไร? ความรู้เทววิทยาของระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะเป็นไปได้อย่างไรถ้าไม่มีศรัทธา? Bain ให้คำตอบว่า “การตรวจสอบความเชื่อที่ดำรงอยู่ก่อน (presuppositions) ทางเทววิทยาของระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ต้องยึดมั่นกับความศรัทธาหรือยึดโยงอยู่กับลัทธิ (doctrines) ใดๆ” (p. 4) เพราะฉะนั้นใครๆ ก็เข้าถึงได้ ใครๆ ที่รับคริสต์ศาสนาก็เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าได้ ไม่มีใครเป็นพวกพิเศษที่ได้รับการเลือกจากพระผู้เป็นเจ้า (the Chosen) ความคิดแบบนี้สำคัญสำหรับโลกวิชาการที่ต้องการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนทุกคน มนุษย์ผู้ใช้ ‘*logos*’ แจกเช่นเดียวกันกับพระผู้เป็นเจ้า

“จักรวาลทางความคิดแบบ Nominalist” (mental universe) Hobbes รับผ่านมาจาก Ockham นั้นเพื่อให้พระผู้เป็นเจ้า ‘เสรี’ ในการสร้าง เมื่อพระผู้เป็นเจ้าเสรีแล้ว องค์อธิปัตย์ไปจนถึงมนุษย์โดยทั่วๆ ไปก็เสรีด้วย (p. 145) พระผู้เป็นเจ้าของเอกเทวนิยมเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้ ‘*Logos*’ ในการสร้างสรรพสิ่งต่างๆ เมื่อทุกๆ สิ่งทุกอย่างในโลกถูกสร้างมาจาก ‘*Logos*’ ก็ทำให้ ‘*Logos*’ เป็น “ต้นเหตุ” (first cause) ของการมี ‘human reasoning’ เพราะฉะนั้นการมี ‘*Logos*’ หรือ ‘Reason’ จึงต้องมีพระผู้เป็นเจ้าก่อน “ความเชื่อในพระผู้เป็นเจ้าคือเหตุแรกที่ทำให้การตรวจสอบแบบ rational เป็นไปได้” พระผู้เป็นเจ้าที่มี “อำนาจในทุกแบบ (omnipotent) มีความเป็นบุคคล (personal) และดำรงอยู่ในทางประวัติศาสตร์ในพระคัมภีร์พันธสัญญาเดิม” (p. 138)

ภายใต้พลังของคริสต์ศาสนาในยุโรปไม่ว่าจะเป็นก่อนหน้าหรือหลังการปฏิรูปศาสนาเหล่านักคิดของยุโรปไม่ได้ปฏิเสธการดำรงอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า

เมื่อ Hobbes กล่าวถึง ‘ธรรมชาติ’ จึงไม่ได้หมายถึงธรรมชาติที่ไม่เกี่ยวข้องอะไรกับพระผู้เป็นเจ้า เพราะเหล่านักคิดที่เชื่อใน ‘mechanical philosophy’ เช่น Robert Boyle ก็ไม่ได้ตัดขาดจากพระผู้เป็นเจ้าหรือเทววิทยา (p. 162) Isaac Newton ก็ยังยืนยันถึงการปกครองสรรพสิ่งในโลกโดย “Lord God” หรือ “Universal Ruler” (p. 163) การยืนยันถึงอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าผู้เสรีตามความคิดแบบ Ockham บ่งบอกถึงข้อจำกัดของปรัชญากรีก-โรมันที่จะช่วยในการเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า (p. 166)

จาก Hobbes ถึง Robert Boyle และ Isaac Newton ได้มาจนถึงนักรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ Kenneth Waltz ทั้งหมดมีพื้นฐานร่วมกันกับ Nominalist theology (p. 173) พื้นทีของความเป็นอนาธิปไตย (anarchy) นั้นรัฐแต่ละรัฐมีความเป็นหนึ่งเดียว (singularity) ที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์อะไรกับสรรพสิ่งหรือรัฐอื่นๆ วิธีแห่งความเป็นปัจเจกแห่งรัฐเป็นกรอบคิดที่สำคัญ จากพระผู้เป็นเจ้าที่มีแต่ความเสรีมาสู่กษัตริย์ผู้มีเสรีภาพและอำนาจในการจัดการกิจกรรมทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ ไล่ไปจนถึงปัจเจกชนตามกรอบเสรีนิยม ผู้มีเสรีภาพนั้นล้วนแล้วแต่แสดงความต่อเนื่องของระเบียบทางความคิด โดยจากพระผู้เป็นเจ้า รัฐ และปัจเจกชน ทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีเจตจำนงเสรีและมีเล่ห์เหลี่ยม (artifice) ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบสังคมนิยม (Realism) หรือเสรีนิยมทั้งหมดล้วนแล้วแต่รับแนวทางแบบ Nominalist มา (p. 202)

เพียงแต่สังคมนิยมคงไม่ได้วิตกกังวลกับเรื่องของภาษาหรือแม้กระทั่งปฏิบัติการทางภาษา (speech act) มากเท่ากับผลประโยชน์ เนื่องด้วยว่าผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองนั้นไม่ได้อยู่ในตัวบท ดังที่ Bain ได้กล่าวไว้ว่า “การแยกแยะระหว่างข้อสรุปในเชิงปฏิบัติ (practical conclusion) ออกจากการให้ความสมเหตุสมผลที่ rational (rational justification) เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา (desirable)” (p. 222) ดังนั้นสิ่งที่ Bain นำเสนออยู่ในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นเรื่องของ ‘rational justification’